

100 lat doświadczalnictwa rolniczego w SGGW

Otwarcie Sali Historycznej Doświadczalnictwa Rolniczego i odsłonięcie pomnika upamiętniającego działalność AK w Skierniewicach

W Stacji Doświadczalnej Instytutu Rolnictwa SGGW im. Prof. Mariana Górskiego w Skierniewicach dnia 21 września 2021 r. otwarto Salę Historyczną Doświadczalnictwa Rolniczego, upamiętniającą 100-letnią tradycję prowadzonych na jej terenie doświadczeń nawozowych. Jest to jedyny tego typu obiekt w kraju i jeden z niewielu w Europie. Uroczystość otwarcia połączona została z odsłonięciem pomnika upamiętniającego wydarzenia z czasów II wojny światowej związane z działalnością na terenie obiektów SGGW oddziału Armii Krajowej, do którego należeli pracownicy stacji.

Podczas uroczystości goście wysłuchali wykładów nawiązujących do historii doświadczalnictwa europejskiego, stacji skierniewickiej oraz skierniewickiego oddziału Armii Krajowej.

W wydarzeniu uczestniczyły władze SGGW z Rektorem prof. dr. hab. Michałem Zasadą, przedstawiciele powiatu skierniewickiego oraz władze Instytutu Ogrodnictwa i władze

Stacja Doświadczalna Instytutu Rolnictwa SGGW im. Prof. Mariana Górskiego w Skierniewicach

Pomnik upamiętniający działalność AK na terenie obiektów SGGW w Skierniewicach

Państwowej Uczelni im. Stefana Batorego. Obecni byli również przedstawiciele wydziałów i instytutów SGGW oraz dyrekcji miejscowego LO im. Bolesława Prusa. Organizatorami uroczystości były władze Instytutu Rolnictwa i Wydziału Rolnictwa i Biologii oraz profesorowie – autorzy niniejszego artykułu.

„Dzisiejsze wydarzenie to ważny moment w historii Stacji Doświadczalnej Instytutu Rolnictwa imienia prof. Mariana Górskiego w Skierniewicach, w której od 1920 r. prowadzone są trwałe doświadczenia nawozowe uznane za jedne z najstarszych w świecie oraz jedyne w Polsce pozostałe po II wojnie światowej – podkreślił Rektor SGGW. [...] Na przestrzeni lat ośrodek ten był wielokrotnie przekształcany i modernizowany. Jednak niezależnie od uwarunkowań, najważniejsza była i jest jakość prowadzonych na terenie Stacji badań. [...] Dzisiejsza uroczystość jest doskonałym

dowodem na to, że Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego to uczelnia, w której nowoczesność budowana jest na dwuwiekowej tradycji. Serdecznie dziękuję Organizatorom za zaangażowanie w przygotowanie wydarzenia (.....) oraz wszystkim, których starania pomogły w realizacji tej cennej inicjatywy – powiedział prof. Michał Zasada.

przeprowadzono pierwsze rozmowy i konsultacje z udziałem kustosz Muzeum SGGW mgr Karoliny Grobelskiej i przewodniczącego Rady Muzeum SGGW prof. Tomasza Boreckiego. W wyniku przeprowadzonych analiz, uwzględniając opinię ówczesnego rektora SGGW prof. Wiesława Bielawskiego i dziekana Wydziału Rolnictwa

Otwarcie Sali Historycznej Doświadczalnictwa Rolniczego. Wstęgę przecina Rektor SGGW prof. Michał Zasada i Dyrektor Instytutu Rolnictwa dr hab. Łukasz Uzarowicz

100 lat Doświadczalnictwa Rolniczego w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Motywnym przewodnim utworzenia Sali Historycznej Doświadczalnictwa Rolniczego SGGW była chęć uchronienia przed zapomnieniem pięknej historii rolniczej myśli naukowej, obrazującej żmudną drogę doświadczalnictwa rolniczego na przestrzeni ostatnich dwóch wieków, a także przypomnienie roli i miejsca w tym zakresie 100-letnich doświadczeń rolniczych w Skierniewicach.

Pierwsze prace koncepcyjne dotyczące utworzenia ekspozycji sięgają początków 2019 r. Wtedy właśnie

i Biologii prof. Zdzisława Wszyńskiego, a także biorąc pod uwagę możliwości finansowe ustalono, że najlepszym rozwiązaniem będzie utworzenie jednostki muzealnej ściśle współpracującej z Muzeum SGGW, ale organizacyjnie podległej Wydziałowi Rolnictwa i Biologii.

Mieszcząca się w zabytkowym spichlerzu Sala Historyczna Doświadczalnictwa Rolniczego zawiera unikalny, sięgający początków XIX w., księgozbiór oraz dokumentację historii europejskiego i polskiego doświadczalnictwa rolniczego, w tym również Stacji Doświadczalnej w Skierniewicach z biogramami kolejnych jej kierowników. Zbiory podzielono według działów: gleboznawstwo; nawozy i nawożenie; statystyka i doświadczalnictwo; uprawa roli i roślin; organizacja rolnictwa; przemiany społeczne na polskiej wsi. Ściany sali przyozdobione są portretami wybitnych europejskich i polskich twórców nauki rolniczej. Ekspozycja prezentuje także historyczny sprzęt i narzędzia

Część wyposażenia gabinetu prof. Mariana Górskiego, rektora SGGW w latach 1933-1936, 1947-1949

używane w doświadczeniach polowych, jak również „gabinet” z pamiątkami po profesorze Marianie Górskim, w tym m.in. autentycznymi księgami polowymi z doświadczeń prowadzonych w Skierniewicach i innych Zakładach Doświadczalnych SGGW.

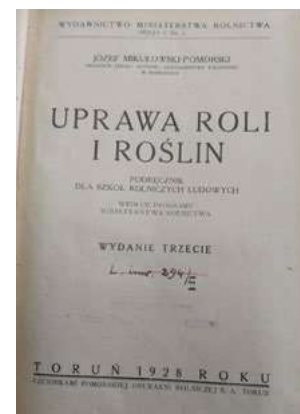
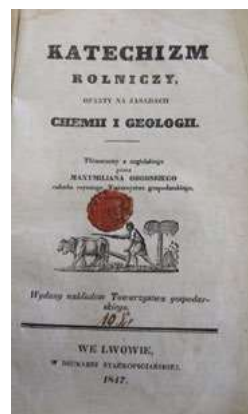
Główna sala wyposażona jest w sprzęt audiowizualny pozwalający na prowadzenie zajęć ze studentami oraz prezentację historycznej i współczesnej działalności naukowej Stacji Doświadczalnej w Skierniewicach. Obok mieści się „Archiwum gleb” z próbkami, jakie zostały zebrane z doświadczeń nawozowych na przestrzeni kilkudziesięciu lat. Przed wejściem do sali głównej umieszczono postery prezentujące historię Stacji, a także Rolniczego Zakładu Doświadczalnego SGGW w Żelaznej, który użytkuje jej obiekt. Autorami aranżacji sali historycznej, a także prezentowanych treści merytorycznych są profesorowie Wydziału Rolnictwa i Biologii SGGW: Jan Łabętowicz, Sławomir Podlaski, Andrzej Radecki oraz prof. dr hab. Wojciech Stępień, były wieloletni kierownik Stacji Doświadczalnej w Skierniewicach.

Ekspozycja sali historycznej pozwala zrozumieć, jak przełomowe odkrycia XVIII- i XIX-wiecznej nauki europejskiej, a w szczególności teoria mineralnego odżywiania roślin sformułowana przez niemieckiego badacza Justusa Liebiga, tworząca nowy paradygmat w naukach przyrodniczych, otworzyły szerokie perspektywy rozwoju dla rolnictwa. Ówczesna praktyka rolnicza domagała się odpowiedzi na nierozstrzygnięte kwestie. Dotyczyły one m.in. potwierdzenia skuteczności wprowadzanych wówczas na rynek nowych nawozów mineralnych, opłacalności ich stosowania, opracowania skutecznych sposobów aplikacji. Nauka rolnicza odpowiedziała na te wyzwania praktyki rolniczej. Wkrótce w Europie zaczęły powstawać rolnicze stacje

doświadczalne ukierunkowane początkowo na wdrażanie do praktyki rolniczej postępu chemicznego. Do najstarszych stacji doświadczalnych w Europie należą: francuska stacja w Pechelbronn w Alzacji (1834 r.), stacja doświadczalna w Rothamsted w Anglii (1834 r.) oraz niemiecka stacja doświadczalna w Halle (1855).

Sala Historyczna Doświadczalnictwa Rolniczego SGGW w Skierniewicach

Archiwalne publikacje będące w zbiorach Sali Historycznej Doświadczalnictwa Rolniczego SGGW

Gablota prezentująca archiwalne publikacje, w tym „Katechizm Rolniczy” z 1847 r.

Ekspozycja w sali historycznej w Skierniewicach pokazuje, że także na ziemiach polskich podejmowano działania na rzecz doświadczeń rolniczego. Wśród wielu inicjatyw w tym zakresie na szczególne podkreślenie zasługuje utworzenie pola doświadczalnego o charakterze naukowo-demonstracyjnym w Instytucie Agronomicznym w Marymoncie pod Warszawą w roku 1836 oraz Stacji Doświadczalnej w Sobieszynie w roku 1886. Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. otworzyło nowe możliwości przed doświadczeniami rolniczym. W roku 1923 powołano Związek Rolniczych Zakładów Doświadczalnych RP i zainicjowano tworzenie wzorcowych gospodarstw rolnych. Ponadto, rolnicze doświadczenia prowadziło w skali kraju 5 uczelni rolniczych - w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Lwowie i Wilnie.

Początki doświadczeń rolniczych w Skierniewicach

Początki Stacji Doświadczalnej w Skierniewicach związane są z osobą prof. Józefa Mikułowskiego-Pomorskiego, pierwszego rektora SGGW. Dzięki Jego staraniom Uczelnia otrzymała w 1919 r. folwark skierniewicki, co dało możliwość zorganizowania pola doświadczalnego. Wkrótce po jego przejściu Profesor wydzielił 28 ha pod wieloletnie doświadczenia nawozowe. Pierwsze doświadczenia założył i prowadził przez kilkanaście lat osobiście, wykorzystując umiejętnie wiedzę, jaką nabył podczas studiów w Lipsku.

Zapoznał się tam z wieloletnimi doświadczeniami tego typu prowadzonymi w Niemczech i Anglii. Prof. J. Mikułowski-Pomorski wydzielił 4 duże pola, na których założył doświadczenie ukierunkowane na ocenę długofalowych działań pojedynczych składników nawozowych i ich wzajemnych współdziałań na glebie kwaśnej i wapnowanej. Doświadczenie założone w 3-5 powtórzeniach, jest prowadzone do dzisiaj, stanowiąc swego rodzaju „poligon badawczy”, na którym na przestrzeni lat ocenia się potrzeby nawozowe różnych roślin rolniczych i ogrodniczych.

Kolejne doświadczenia wieloletnie założył prof. Marian Górski w latach 1923-1925. Również wydzielił 4 duże pola z czterema grupami roślin (okopowe, zboża jare, motylkowe, zboża ozime). Na każdym z nich wydzielił 10 różnych kombinacji nawozowych w 5 powtórzeniach. W ten sposób na przestrzeni kolejnych lat do chwili obecnej bada się działanie bezpośrednie nawozów na rośliny uprawiane w zmianowaniu (ziemniaki, jęczmień jary, koniczyna czerwona lub łubin, pszenica, żyto). Ponadto analizuje się zmiany w szeroko rozumianym środowisku glebowym - w wymiarze chemicznym, gleboznawczym, mikrobiologicznym i środowiskowym.

W okresie przedwojennym opiekę naukową nad trwałymi doświadczeniami sprawowali kolejno: prof. Witold Staniszkis, dr Zygmunt Golonka oraz dr Janina Krotowicz-Krzysztofowicz. W czasie wojny doświadczenia były kontynuowane pod zarządem niemieckim, a opiekę nad nimi sprawowali prof. Marian Górski i dr Mieczysław Koter, późniejszy profesor

Aktualne zdjęcie zabytkowego spichlerza

chemii rolnej na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Od zakończenia II wojny światowej do 2002 r. Pole Doświadczalne SGGW było jednostką Katedry lub Zakładu Chemii Rolniczej Wydziału Rolniczego SGGW. Opiekę nad jego działalnością sprawowali ich kolejni kierownicy, profesorowie: Marian Górski, Józef Gorański, Leszek Kuszelewski, Stanisław Moskał, Tadeusz Barszczak, Stanisław Mercik i Jan Łabętowicz. Z ich upoważnienia w późniejszych latach kierownikami Pola Doświadczalnego byli: mgr Alfred Klawenek (do 1953 r.), dr Jan Hryniuk (1953-1958), prof. Stanisław Mercik (1958-1984) i prof. Wojciech Stępień (od 1985 r.). W roku 2002 uchwałą Senatu Akademickiego SGGW została powołana Wydziałowa Stacja Doświadczalna w Skierniewicach im. Prof. Mariana Górskiego, organizacyjnie podległa Dziekanowi Wydziału Rolniczego, której kierownikiem, na wniosek Rady Wydziału, został prof. Wojciech Stępień. Obecnie Stacja podlega dyrektorowi Instytutu Rolnictwa, a jej kierownikiem jest mgr inż. Paweł Szacki.

Tematyka badawcza Stacji Doświadczalnej

Badania prowadzone na polu doświadczalnym w Skierniewicach dotyczyły różnorodnej tematyki badawczej, mieszczącej się zarówno w obszarze badań podstawowych, jak i stosowanych. Ten szeroki zakres wynikał z faktu, że chemia rolna jest dyscypliną naukową, która stoi na pograniczu nauk podstawowych i stosowanych. Duże zróżnicowanie tematyczne prac wynika ponadto ze ścisłego powiązania treści badawczych chemii rolnej z obszarami badań innych dyscyplin naukowych, takich jak m.in.: gleboznawstwo, uprawa roli i roślin, biochemia, fizjologia roślin, chemia i ochrona środowiska, przemysł nawozowy.

Badania podstawowe prowadzono na przestrzeni 100 lat w oparciu o unikalny warsztat naukowy, jakim są wieloletnie trwałe doświadczenia nawozowe. Eksperymenty w Skierniewicach są najstarszymi w kraju i należą do jednych z najstarszych w Europie. Pozwalają śledzić powolną reakcję nawozów z glebą, co ma znaczenie dla oceny skutków stosowania nawozów w dłuższej perspektywie czasu. W ciągu wielu lat została stworzona „szkoła naukowa”, której twórcami i kontynuatorami byli i są profesorowie chemii rolniczej SGGW. W decydującej mierze wiąże się to z wieloletnią, realizowaną „pokoleniowo” misją badawczą Uczelni w zakresie rozwoju chemii rolniczej, opartą na trwałych eksperymentach polowych. Znajduje to także wyraz w wieloletniej współpracy międzynarodowej.

Wystąpienie Rektora SGGW prof. dr. hab. Michała Zasady podczas otwarcia Sali Historycznej Doświadczalnictwa Rolniczego w Skierniewicach

Badania stosowane były ukierunkowane na problemy nauki rolniczej wynikające z potrzeb i priorytetów rolnictwa, które na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat ulegały znaczącym zmianom. Początkowo koncentrowano się na sposobach zwiększenia efektywności wykorzystania obornika, gdyż produkcja nawozów mineralnych była niewystarczająca. W latach późniejszych prowadzono badania nad nawozowym wykorzystaniem słomy, gnojowicy i odchodów kurzych z dużych ferm zwierzęcych. W okresie II Rzeczypospolitej prowadzono pionierskie badania dotyczące wartości nawozowej pierwszych nawozów fosforowych oraz badano możliwości wykorzystania w rolnictwie odpadów pokarmowych, takich jak tomasyna i supertomasyna, które weszły w tamtych czasach do praktyki rolniczej. W okresie międzywojennym wiele badań poświęcono nawozom potasowym i nawożeniu tym składnikiem. W okresie powojennym, tj. od 1947 r. prowadzono szeroko zakrojone badania nad wartością nawozową najtańszego nawozu azotowego – wody amoniakalnej, zwieńczone wprowadzeniem jej do ówczesnej praktyki rolniczej.

Szczególne miejsce w badaniach zajmuje problematyka fermentacji metanowej. Już w latach 50. ubiegłego wieku powstała na terenie Stacji Doświadczalnej SGGW w Skierniewicach pierwsza w Polsce i jedna z pierwszych w Europie biogazownia rolnicza, w której z obornika wytwarzano biogaz. Obecnie, gdy idea recyklingu coraz bardziej wkracza do gospodarki, rozwinięto tam szeroki program badawczy dotyczący nawozowego wykorzystania

odpadów w rolnictwie, w tym pofermentu - odpadu z biogazowni rolniczych. W tym celu uruchomiono w Stacji Doświadczalnej instalację półtechniczną, przy użyciu której opracowano m.in. technologię wytwarzania nawozów z odpadów. Technologia uzyskała ochronę patentową.

Ważnym programem badawczym zrealizowanym w Skierniewicach było opracowanie nowej technologii nawożenia azotem ukierunkowanej na bezpieczeństwo środowiska i jakość produkowanych surowców rolniczych. Technologia umożliwia odżywianie się roślin głównie azotem amonowym, dzięki czemu w glebie powstaje jedynie znikoma ilość azotanów. Ponadto, prowadzono szeroko zakrojone badania nad oceną wartości nawozowej nawozów azotowych, w tym w szczególności oceniano straty z tytułu ulatniania i wymywania związków azotu, m.in. z mocznika. Opracowano również nowe nawozy fosforowe i magnezowe, dla których uzyskano ochronę patentową.

Znaczenie Stacji Doświadczalnej SGGW

Opisując kierunki badań w Stacji Doświadczalnej w Skierniewicach na przestrzeni wielu lat, a zwłaszcza oceniając ich znaczenie dla nauki i praktyki z pozycji dnia dzisiejszego, należy podkreślić, że były one w znacznej mierze częścią innowacyjnych badań prowadzonych na szeroką skalę na świecie i w kraju. Uzyskane efekty, zwłaszcza w zakresie praktyki rolniczej, są więc najczęściej zbiorowym wysiłkiem wielu ośrodków naukowych.

Jest rzeczą powszechnie znaną, że wynik naukowy, aby przełożył się na praktyczne zastosowanie, musi być potwierdzony wielokrotnie, często w ciągu wielu lat i w różnych uwarunkowaniach ekonomicznych i gospodarczych. Odnosząc się do osiągnięć nauki w wymiarze historycznym, należy mieć także na względzie, że wiele wcześniejszych badań nabiera blasku dopiero obecnie, czy to ze względu na nowe wyzwania uzasadniające ponowne ich podjęcie we współczesnych uwarunkowaniach, czy poprzez twórczą inspirację do nowych dociekań naukowych.

Patrząc na trwałe doświadczenia rolnicze ze współczesnej perspektywy, łatwo można zauważyć, że wiele głównych celów współczesnego rolnictwa, takich jak zapewnienie długofalowej równowagi ekosystemów rolniczych, jakość środowiska czy adaptacja szeroko rozumianego rolnictwa do zmian klimatycznych, nie było w polu widzenia założycieli klasycznych doświadczeń polowych. Z czasem jednak, na podstawie dotychczasowej wiedzy rolniczej, stało się zrozumiałe, że trwałe doświadczenia są niezbędne, gdyż charakterystyka plonowania, a zwłaszcza właściwości środowiska glebowego podlegają powolnej dynamice zmian. W efekcie okazało się, że w złożonym ekosystemie, jakim jest rolnictwo, początkowa trajektoria zmian monitorowanych czynników może znacząco różnić się od obserwowanych w dłuższym okresie czasu. Trwałe eksperymenty polowe pozwalają zidentyfikować te właśnie mechanizmy przyrodnicze.

Uczestnicy uroczystości przed budynkiem Stacji Doświadczalnej w Skierniewicach im. Prof. Mariana Górskiego

Z całą pewnością nauce rolniczej będą stawiane w przyszłości nowe pytania, a na ich podstawie będą formułowane strategiczne cele badawcze. Dobrze zaplanowane trwale doświadczenia polowe wydają się być najlepszą drogą, by sprostać tym wyzwaniom.

Spis literatury:

J. Łabętowicz, St. Mercik, T. Barszczak, St. Moskal, W. Stępień: „Historia Chemii Rolnej w SGGW połączona z monografią prac naukowych”, str. 238. Wyd. SGGW 2008.

J. Łabętowicz, A. Radecki: „Wydział Rolnictwa i Biologii w 200-lecie utworzenia Instytutu Agronomicznego w Marymoncie”, str. 350, rozdz. pt. „Wydziałowa Stacja Doświadczalna w Skierniewicach im. Prof. Mariana Górskiego”, 289-294.

J. Łabętowicz, A. Radecki: „100 lat Doświadczalnictwa na Wydziale Rolnictwa i Biologii SGGW”, str. 300, Wyd. SGGW 2020.

Jan Łabętowicz, Andrzej Radecki, Wojciech Stępień

Działalność Oddziału Armii Krajowej na terenie SGGW w Skierniewicach

Odsłonięcie pomnika AK na terenie Stacji Doświadczalnej SGGW im. Prof. M. Górskiego w Skierniewicach

Na terenie Stacji Doświadczalnej w Skierniewicach 21 września 2021 r. uroczystie odsłonięto pomnik upamiętniający działalność Oddziału Sabotażowo-Dyweryyjnego Armii Krajowej. Wydarzenie odbyło się z udziałem Poczty Sztandarowej AK. Gośćmi honorowymi byli przedstawiciele rodzin członków Oddziału oraz autorzy opracowania o działalności AK w Skierniewicach Jacek Zwierzchowski i Andrzej Kostusiak.

Pole Doświadczalne SGGW w okresie II wojny światowej

Staraniem prof. Józefa Mikułowskiego-Pomorskiego Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego otrzymała w 1919 r. folwark skierniewicki wraz z parkiem i pałacem prymasowskim. Dało to możliwość zorganizowania w Skierniewicach Pola Doświadczalnego oraz kilku zakładów SGGW. W okresie II wojny światowej obiekty te, podobnie jak cała Uczelnia, funkcjonowały pod nadzorem

Tadeusz Bańcerk ps. „Wyrwa” (1910-1987), Dyrektor RZD Chylice (1958-1975)

niemieckim w formie filii Rolniczego Zakładu Badawczego Generalnego Gubernatorstwa w Puławach.

Doświadczenia rozpoczęte w latach 1920-1923 były kontynuowane przez cały okres wojenny. Pomimo oficjalnego nadzoru niemieckiego, od strony naukowej badaniami opiekowali się mieszkający w Skierniewicach

Wojciech Motyl ps. „Puk” (1920-1985)

profesorowie - Marian Górski i Mieczysław Koter. Polem Doświadczalnym kierował inż. Szczepan Maciejewski.

Na przełomie lat 1940 i 1941 Związek Walki Zbrojnej (później AK) zorganizował na terenie Skierniewic oddział specjalny (dywersyjny) do walki zbrojnej z okupantem niemieckim. Miejscem najbardziej kojarzonym z walką podziemną było Pole Doświadczalne SGGW przy ul. Sobieskiego, gdzie oddział miał swoją siedzibę. Dwaj pracownicy tej jednostki należeli do Oddziału Specjalnego obwodu „Sroka”, obejmującego swą aktywnością miasto i powiat skierniewicki.

Jednym z nich był Tadeusz Bańcerk ps. „Wyrwa”, wcześniej współorganizator i członek tajnego ugrupowania o nazwie Polska Organizacja Zbrojna (POZ), który po zakończeniu wojny i okresie ukrywania się przed UB, dzięki staraniom profesorów SGGW został dyrektorem Rolniczego Zakładu Doświadczalnego w Chylicach.

Drugim żołnierzem Oddziału Specjalnego i pracownikiem Pola Doświadczalnego SGGW był obserwator stacji meteorologicznej Wojciech Motyl ps. „Puk”. Obydwaj mieszkali na pierwszym piętrze budynku mieszkalnego na terenie Pola Doświadczalnego, co pozwalało na bardzo sprawne łączenie działalności zawodowej z konspiracyjną.

Dużą rolę w działalności sabotażowo-dywersyjnej odgrywał „Główny Ogrodnik” skierniewickiej placówki SGGW Edward Kostusiak, który w roku 1939 zorganizował na terenie Skierniewic Oddział Komendy Obrońców Pokoju zajmujący się sabotażem. Oddział ten wszedł w struktury ZWZ i później AK, a sierżant Edward Kostusiak brał czynny udział w akcjach bojowych jako członek Grupy Bojowej Oddziału Sabotażowo-Dywersyjnego AK Obwodu „Sroka” - Skierniewice.

Oddział, aby mógł wypełniać swoje zadania, musiał powiększać stan osobowy. Nowi partyzanci doskonalili swoje umiejętności strzeleckie w przechowalni owoców, która miała grube, doskonale izolowane ściany, a zajęcia prowadził pracownik stacji porucznik Tadeusz Bańcerk. Jednocześnie cały czas zdobywano i gromadzono broń oraz sprzęt wojskowy.

Nazwa oddziału (Oddział Sabotażowo-Dywersyjny ZWZ w Skierniewicach) funkcjonowała do 14 lutego 1942 r., kiedy Związek Walki Zbrojnej został przemianowany na mocy rozkazu Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego na Armię Krajową. Wtedy też zmieniono nazwę na Oddział Specjalny, powierzając mu jako główne zadanie przyjmowanie zrzutów lotniczych w okolicach Skierniewic. Znajdowało się tu pięć „zrzutowisk”: „Zamek”, „Kłamka”, „Kłucz”, „Krata” i „Rygiel”. Wszystko, co pochodziło ze zrzutów, było najczęściej

dostarczane do siedziby Oddziału – Pola Doświadczalnego SGGW. Było ono położone na przedmieściach miasta, dysponowało okazałymi budynkami gospodarczymi, co stwarzało możliwość urządzania różnych skrytek. Mienie Oddziału ukrywane było również w mieszkaniach Wojciecha Motyla i Tadeusza Bańcerka. Tam też odbywały się nasłuchy radiowe.

Oddział korzystał z koni i wozów używanych przez Pole Doświadczalne SGGW za wiedzą i zgodą kierownika gospodarczego Szczepana Maciejewskiego. Mieszkał on wraz z rodziną na parterze budynku głównego pod mieszkaniem Wojciecha Motyla i Tadeusza Bańcerka. Cała rodzina kierownika Maciejewskiego doskonale wiedziała, co się wokół niej dzieło i jak bardzo była zagrożona. Jednak ścisła dyskrecja i poczucie patriotyzmu spowodowały, że obyło się bez żadnych wpadek. Również inni pracownicy wykazywali się podobną postawą, m.in. dozorca nocny o nazwisku Kosiór, który aktywnie pomagał w działalności Oddziału, a jednocześnie udawał, że nic nie widzi i nic nie wie. Podobnych przykładów można wymienić dużo więcej, dzięki czemu siedziba Oddziału, funkcjonująca na Polu Doświadczalnym SGGW w Skierniewicach przez pięć długich i niebezpiecznych lat, nie została wykryta przez wywiad niemiecki.

Broń, amunicję, materiały wybuchowe magazynowane w zabudowaniach Pola Doświadczalnego rozdzielano do

Edward Kostusiak ps. „Kostek” (1913-1995)

Uczestnicy uroczystości odsłonięcia pomnika AK w Skierniewicach

innych oddziałów, ale okazałą część wysyłano także przez Pruszków do Warszawy. Nie wszystkie zapasy mogły dotrzeć ze względu na uszczelnienie pierścienia niemieckiej blokady stolicy. Duża część pozostała w Skierniewicach. Dopiero w 2004 r. w trakcie remontu i rozbudowy zaplecza Stacji Doświadczalnej w podziemiach nieistniejącej już suszarni tytoniu ekipa budowlana natrafiła na okazały arsenał. O rozmiarach znaleziska może świadczyć wypowiedź jednego z saperów: „jakby to wybuchło, to tych bloków by nie było” – wskazującego ręką na bloki mieszkalne znajdujące się po drugiej stronie ul. Sobieskiego.

Oddział Specjalny miał także swój wkład w zdobyciu ważnych urządzeń instalowanych w pociskach V2. Urządzenia sterujące lotem zostały wyjęte i zabezpieczone po wybuchu pocisku we wsi Budy Grabskie i przewiezione wozem konnym do Skierniewic do budynku przy ul. Lelewela 10. Przybyły z Warszawy specjalista sporządził szczegółowe szkice, które pozwoliły poznać budowę tej tajnej i bardzo groźnej broni.

Warto podkreślić, że cała działalność dywersyjna pracowników skierniewickiego Pola Doświadczalnego odbywała się za wiedzą i przyzwoleniem ówczesnego opiekuna obiektów naukowych SGGW profesora Mariana Górskiego. Dbał on, aby niemiecki nadzorca nie zauważył niczego podejrzanego, co udało mu się doskonale.

Spis literatury:

1. Karol Zwierzchowski. „Skierniewice w czasie II wojny światowej - historia Ruchu Oporu we wspomnieniach i dokumentach”, stron 410. Wyd. Izba Historii Skierniewic 2016.
2. Andrzej Kostusiak. „Jest taki sztandar... - Oddział Sabotażowo-Dywersyjny Armii Krajowej w Skierniewicach i jego symbol”, stron 98. Wyd. nakładem własnym autora, Skierniewice 2017.
3. J. Łabętowicz, A. Radecki. „Wydział Rolnictwa i Biologii w 200-lecie utworzenia Instytutu Agronomicznego w Marymoncie”, str. 350, rozdz. pt. „Wydziałowa Stacja Doświadczalna w Skierniewicach im. Prof. Mariana Górskiego”.

Jan Łabętowicz, Andrzej Radecki, Wojciech Stępień